

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ВИПУСК ХІХ

Рівне

2010

Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство:
Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного
університету. – Вип. ХІХ / Ред. кол. Я. О. Поліщук [та ін.]. – Рівне : РДГУ,
2010. – 178 с.

*У збірнику вміщені статті з проблем українського
літературознавства, теорії літератури та компаративістики. Матеріали
збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-
словесниками.*

Збірник затверджений ВАК України як наукове видання, в якому
можуть публікуватися результати кандидатських і докторських дисертацій із
філологічних наук.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації КВ № 15954-4426Р від 19.11.2009 року

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 10 від 28 травня 2010 р.)

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, професор **ДАВИДЮК В.Ф.** (Волинський
державний університет ім. Лесі Українки)

доктор філологічних наук, професор **ДЕНИСЮК І.О.** (Львівський
національний університет ім. Івана Франка)

доктор філологічних наук, професор **ГОЛОМБ Л.Г.** (Ужгородський
національний університет)

доктор філологічних наук, професор **МЕЙЗЕРСЬКА Т.С.** (Одеський
державний педагогічний університет)

доктор філологічних наук, професор **ПОЛЩУК Я.О.** (Рівненський
державний гуманітарний університет, головний редактор)

доктор філологічних наук, професор **ТУРГАН О.Д.** (Запорізький
державний медичний університет)

доктор філологічних наук, професор **ШУЛЬЖУК К.Ф.** (Рівненський
державний гуманітарний університет)

Наукові редактори:

доктор філологічних наук, професор **ПОЛЩУК Я.О.**

кандидат філологічних наук **КИРИЛЬЧУК О.М.**

Віра Хмель

УДК 821.161. 2: 398. 9

СЕМАНТИЧНІ КОДИ МІФОЛОГЕМИ ТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ КОЛЯДКАХ І ЩЕДРІВКАХ

Стаття присвячена трактуванню основних кодів міфологеми “творення”, втіленої в різдвяно-новорічних жанрах українського фольклору. Вербалізована в українських родинно-господарських текстах міфологема “творення” складає програмну єдність матеріального і духовного буття українців.

Ключові слова: фольклор, міфологема, семантичний код, архетип, різдвяні колядки.

The article deals with the problem of clarifying the basic codes of mythologeme of “creation” materialized in the Christmas and New Year genres of the Ukrainian folklore. The mythologeme of “creation” verbalized in Ukrainian tribal and household texts composes the program unit of material and spiritual life of the Ukrainians.

Key words: folklore, mythologeme, semantic code, archetype, Christmas carols.

У культурному просторі Різдва і Нового року сфокусоване людське буття, представлене хронотопом свята, архетипною образністю і символікою, які в контексті свята мають різні модуси проявлення. Найперше проявляються у гри. Нідерландський культуролог Й. Гейзінга визначає гру як діяльність, що відображає ставлення до світу. Автор підкреслює зв'язок гри з уявою і духовністю. Хоч у сутності своїй гра так і залишається грою, але людина в ній усвідомлює свою належність до священного світоладу, у свою чергу гра набирає значення священного дійства [див. 2, 25], особливо у співвідношенні “свято–обряд–гра”. Саме на Різдво і Новий рік через обрядові дії кожен індивідуум певної спільноти повертається до міфічної ситуації початку, до творення згармонізованого простору через актуалізацію гри. Ритуал Різдвяної вечері, що програмує багатий урожай, приплід худоби, множення птиці, поминання померлих душ, запрошення природних стихій до столу, вертепні вистави, водіння Кози, містив велику частину ігрових елементів. З урбанізацією побуту, секуляризацією життя ігрова частина відступає на задній план, вербалізується, переноситься у фольклорні тексти — колядки, щедрівки. Будь-який твір, навіть лексично, художньо спрIMITизований чи недосконалий, яким часто називають фольклорний, несе ідею, закодовану у значущому понятті, яку можна виразити одним поняттям — інакше кодом, що поглиблює семантичне поле тексту, полегшує його інтерпретацію. То ж з'ясуванню сутності і змістовності міфологеми творення, її головних семантичних кодів, збережених різдвяно-новорічними текстами, і присвячується дана стаття.

Календарно-обрядова творчість належить до генетично найдавніших фольклорних жанрів. Виконання величальних творів у часі святкувань, на честь природної стихії сягає ще індоєвропейської доби, часу, в якому основу віри становив культ природи, яка щорічно, переходячи у відповідні фази, народжувалась, вегетувалась, набувала апогею і поступово відмирала. Про існування природних свят, що склали особливий релігійний календар, пов'язаний з аграрною діяльністю, йдеться у багатьох дослідженнях слов'янських етнологів і фольклористів: О. Кольберга, З. Доленго-Ходаковського, М. Максимовича, М. Костомарова, І. Огієнка, П. Карамана, М. Грушевського, К. Сосенка, Ф. Вовка, А. Брікнера, С. Килимника. Календарний міф про умираючу і воскресяючу природу втілює циклічність людського життя і вміщується у часовому відтинку, в якому рік уподібнюється колу, але завжди завершується розривом часу профанного історичного і зміною його на сакральний міфічний, тобто на святковий, що у нашому розумінні є часом перехідним до нового. Різдвяні обряди повторюють сакральний, міфічний (М. Еліаде) час початку. Регенерація часу відбувається найчастіше вербально або у поєднанні із ритуальними діями (вертеп, Коза, Маланка), спрямованими на відновлення космогонії. Чи то у ритуальному дійстві, чи то вербально створюється ситуація гри, спрямована на благополучний і гармонійний перебіг майбутнього року. Активізується комплекс заходів: жертвоприношення, поминання предків, захисна і конструктивна магія, які проектують космізований хронотоп людського буття, імітують архетип життя особи, сім'ї, родини, цілої спільноти. Архетипу творення відповідає міфічний початковий час, у хронопоті якого моделюється світ "золотого віку". Модель "золотого віку" по-різному представлялась світовими міфологіями, у християнстві – моделлю раю. (Для християнської спільноти архетипом життя є особа Ісуса Христа [17, 49].) Квінтесенція уявлень зводиться до щасливого гармонійно-духовного буття у повному достатку. На гармонію і добробут спрямована колядкова міфологема "творення", найкраще зреалізована у господарчих текстах.

Життя як абсолютний імператив потрібно постійно творити, задовольняти його головні потреби. Розгортання життя у діяльності відбувається у матеріальній і духовній сферах, які потребують гармонійної організації. Ідея життєвої гармонії знайшла втілення у міфах, ритуалах, фольклорній образності і символіці. Цілу програму гармонії життя вміщено у новорічно-різдвяному фольклорі, а саме у циклі родинно-господарських колядок. Основні компоненти програми представляють певну цілість матеріального і духовного. Міфологема творення у родинно-господарських колядкових текстах проявляється в: освоєнні життєвого простору; продукуванні матеріальних цінностей; тяглоті свого роду; збереженні і нагромадженні етичних надбань.

В українських колядках творення починається із центру і простору. Життєвий локус переважно представлено в образній динаміці, метафорично, окреслено локалізованим.

*Ой пане-господару, на твоїм дворі
Стоїть дерево, тонке та високе,
Тонке та високе, листком широке.
Листком широке, верхом кудряве,
На тій кудрі сив сокіл сидить,
Сив сокіл сидить, далеко видить.
Далеко видить у чистое поле,
В чистое поле, де господь оре,
Пресвятая Діва їсти носила,
Їсти носила, Бога просила.
Ой, уродись срібле срібло,
Жемчужне колосся, золоте зерно [13].*

Текст представляє обмежений сакральний простір-двір, центрований архетипом світової осі – деревом. У структурі міфопоетичного образу колядки верхнє місце займає сокіл. Вісник і володар Верху (М. Новикова), оберіг хліба і поля (А. Афанасьєв) сокіл семантизує містифіковану допомогу господарю у творенні матеріального добробуту. Результативний мотив Божої оранки розуміється метафорично, але у містичному часі Різдяного свята він представляє ще й акт творення життєво необхідних матеріальних цінностей – хліба. Матеріальне є необхідністю існування (Колядку з аналогічним осмисленням взаємозв'язку здоров'я-щастя-добробуту, які складають зміст господарської долі, на території польсько-українського пограниччя записала А. Кісілевська: *Perszaja dola – szczaścia, zdrowia, / druha ja dola – woły, korowy, / tretia ja dola — żyto, pszenica* [див. 24]).

Хронотоп вербалізованого у колядках простору господаря-землероба найперше охоплює його поле, на якому розгортаються трудові процеси, спрямовані на гіперболізований результат: *З колосочка – жита мисочка, / А із снопочка — жита бочка.*

Формула побажання сприймається міфологічно, як своєрідний вияв вербальної магії, віри у зв'язок слів і речей. Антропоморфізована Божа присутність на полі, допомога у роботі виражає психічні особливості самих творців і виконавців: власною працею продовження свого і загального буття, ідеалізацію самого господаря. Образ Господа поглиблює реалістичний вимір ідеальних бажань.

Топографія продукуючої діяльності просторується і на інші господарські локуси – подвір'я, стайню, обору, світлицю, ріг столу, куток тощо. У колядках вони найчастіше є основою, тлом текстової ситуації, об'єктом уваги адресата. Стіл як основа колядкової ситуації є не лише локусом події, а й символічним знаком, який у контексті з іншими структурами мотивує головне значення образу чи якогось його компоненту. У колядках найчастіше за столом зображено господаря, усю родину. У деяких текстах маємо іншу ситуацію:

*Кругом столу сидять панове,
Сидять панове та й раду радять.
Гой, дай Боже!*

*За святу весну, за сиві воли,
За сиві воли, за срібні плуги.
Гой, дай Боже! [8].*

Тут семантика столу виражає злагоду, єдність у вирішенні життєво необхідної справи – майбутнього врожаю. Проекція програмує майбутнє як ідеальний щедрий результат, виражений рефреном: “Гой, дай Боже!”, що виражає одночасно і прохання, і надію.

Проекція/результат як смисложиттєва кореляція по-різному реалізується у господарських текстах, але найчастіше бажану реальність представлено в ідеальному, гіперболізованому вигляді. Майже у всіх слов'янських народів поширений у формі звершеного мотив множення худоби:

*Вийдіть, вийдіть господару,
Подивіться на кошару,
А всі вівці покотились,
Всі ягнички породились.
А баранці круторогі... [5].*

Для порівняння може бути польський колядковий текст:

*Wstań gospodarzu, wstań nieboże,
w twojej oborze dał Bóg dobrze.
Krówejki ci sie pucielili,
ji same byczki porodzili [25, 88].*

Архетип світотворення у часі свята набуває сакрального значення. Кожна праця, спрямована на збереження життя, сакралізується. Її вартість помножується, а виконавець заслуговує найвищої оцінки і шани. В українських текстах знаходимо по-різному реалізовані мотиви працюючого господаря і господині.

*- Чи є, чи нема господар дома?
- В стодолойці є, житейко віє.
- Ходімо ми йому заколядуймо...
- Чи є, чи нема господиня дома?
- В світлойці є, хліб пече.
- Ходімо ми їй заколядуймо [7].*

Діапазон життєво необхідного продукування, детермінований імперативом побуту, охоплює різні сфери і напрямки: господар “пшеницю віє”, “муку петлює”, “мед-пиво купує”, “пише листи перами”; його господиня “хліб пече”, “калачі плете”. Натуралістичне наповнення українських господарських текстів є віддзеркаленням народного господарювання. Привнесення до величальних творів процесів чи елементів господарювання пояснюється наслідком творчої співпраці, зумовленої селянською сферою функціонування колядок, а також побутової і лексичної адаптації через утримувані в колективній пам’яті мовні кліше, перенесені у тексти без змін.

Демонструють достаток, пошанівок родини, її єдність тексти із локусом кутка. На рівні архетипу творення вони представляють не сам процес, а його результати. Тут і “Медок-солодок”, “кріпкеє, зеленее вино”

поміщені у сакральний простір дому. На думку М. Федорова, з усіх продуктів природи людини лише хліб і вино має сакральне значення: хліб зміцнює тіло, вино збуджує діяльність духу [див. 21, 189]. Поєднанню їх у ритуальній страві – куті, чи самому напоєві призначалось найкраще місце – в кутку. У кутку кожної української сім'ї знаходились ікони, куток був обрядовим місцем молодих у час весілля, це й місце ритуального снопа – Дідуха чи Коляди – у часі Різдвяного свята. Призначені для всієї родини: “для Пана свого”, “для жінки його”, “для його діток” ритуальні напої підкреслювали її згуртованість, улягали в національну традицію – пригоститися у свято та частувати гостя. Гостем у часі Різдвяних свят вважався колядник, полазник, якого особливо зустрічали, обдаровували, пригощали. У час візиту колядників до господаря здійснювався традиційний обмін: адресат приймав вербалізований дарунок, який компенсував матеріально. Звеличений хвально-величальним текстом адресат займає гостьовий локус:

*Що й у нашого панотця
Золотії ворітця,
Стоять стовпи золоті,
А за тими стовпами
Стоять столи заслані,
А за тими столами
Сидить батько з синами [6].*

Доцентрова локалізація уяви, яка переходить через межовий святковий простір – “за золоті ворітця”, “золоті стовпи” — вивищує центральний образ тексту, якому він і призначений – голову родини, господаря. Фокусування уваги на об'єкті, а особливо у часі свята, підносить його до найвищого ідеалу. Ідеалізовано представлені всі члени і його сім'ї. “Величальний стиль вимагав подачі кожного предмета в найвищій його якості, в найдорожчому і найціннішому його варіанті” [3, 28]. У зв'язку з чим персонажі колядкових текстів постають у різних гіперболізованих якостях, незвичайних ситуаціях, метафоричних картинах, представляючи самодостатність.

У нашого хазяїна хороша жона:
Рефрен: *Ой Біг йому дає хорошу жону
в його дому! /Повтор після кожного рядка/
Раненько встає по двору походжає.
По двору ходить, як зоря сходить,
По дрова пішла — золото внесла,
По воду пішла — мед-вино внесла.
В світлоньку ввійшла — все панове встало.
Все панове встало, шапочку ізняло [6].*

Опосередковано, ставленням до господаря, ідеалізується і його “жона”, демонструючи достаток дому. Толерування особи жінки відданням їй знаків поваги – “все панове встало, шапочку ізняло” — вважається

проявом шляхетності, що впливало з самої культури українців [див. 19, 182].

У численних українських текстах ідеал багатого і щедрого господаря займає локус стола: “біля стола”, “в кутку стола”, “край стола”. Фокусування уваги “на калиточці”, “двох рожечках”, “семи шеляжечках”, “чиндокорі”, що підкреслюють не лише матеріальний достаток, але й щедрість господаря, готового нагородити новорічного гостя, переконують у традиційній гостинності українця.

В опозиції “господар-гість” гостю як ритуальному візитеру (коляднику, щедрівнику, полазнику) належало пошанування, яке здійснюється частуванням, обдаруванням продуктами, грішми: “А на поясочку калиточка, / А в ній сім копійчок. / Всім по копійці, / А нам, молодим, по паляниці, / Щоб плодились вам бички і ягниці..”. Віншувально-побажальні топоси, що містять алюзії на винагороду, складають у структурі колядки зміст “поколяді”. В окремих випадках, як зазначає Олексій Дей [3, 24], поколядь відривалась від колядки і починала існувати як своєрідне привітання, віншування. Відірвані від головної структури колядки, віншувальні топоси функціонують самостійно. У поєднанні з іншими формулами і топосами створюють окремі тексти хвально-побажального спрямування. Адресатами побажань найчастіше є господар, його сім'я, якій належить жити у повноті, найперше, матеріального достатку.

Сидить господар коло столу.

Коло столу дубового,

Коло хліба пшеничного,

Коло нього жінка й дітки.

Сидять вони й Бога просять:

- Дай нам, Боже, жито, пшеницю,

Щоб був хліб і до хліба,

Щоб у хаті веселилося,

Щоб у хліві приплодилося,

Щоб ми з хати, а щастя в хату [10].

Частину різдвяно-новорічного фольклору складають тексти з мотивом гостинності. Локуси гостинності завжди незмінні: дім, кімната, тобто місце, де найчастіше колядують. Колядка виступає відтворюючим засобом встановленої традиції. З повторенням ритуалу-обряду відбувається і рух тексту: свято — текст — спільнота. Текст опосередковує зв'язок людини із святковими традиціями. Так у текстовій тканині колядок збережені не лише святкові ритуальні ситуації, а й віддзеркалені психологічні ознаки етнічної спільноти, узагальнені погляди на особу гостя, деякі ментальні особливості. Національним українським архетипом поведінки у ставленні до гостя як представника іншого, чужого світу є вияв гостинності. “Гостинність, як давній звичай, найшла своє відбиття в обрядах” [23, 168], що складала святковий ритуал, а звідси перейшли у тексти. Поширеним по всій території України є текст “Добрий вечір тобі, пане господарю”:

Застеляйте столи та все килимами.

Рефрен: *Радуйся! Ой радуйся, Земле, Син Божий
народився! /Повтор після кожного рядка/
Кладіть паляниці з ярої пшениці,
Бо прийдуть до тебе три празнички в гості.
А що перший празник – святоє Рожество,
А другий же празник — Святого Василя,
А третій вже празник — Святе Водохреще [9].*

Колядковий твір повністю відповідає гостинній моделі святкового хронотопу, яка охоплює дванадцятиденний час і сакралізує простір кожної сім'ї, кожного дому [див. 17, 38-40]. Святково-християнські номінації суголосні семантиці поганських свят, які склали основний зміст святково-обрядових ритуалів. У квінтесенції життєвої космогонії вони поєднали ідею християнського свята з емпіризмом практичного значення і старорелігійними ритуалами, в основі яких домінує обрядова гостина. Сподівання річних гостей, підпорядковане імперативу вербального звеличення, здатності слова “наводити те, що ним представлене” (М. Грушевський), мотивує відповідні топоси чи цілі твори відповідного змісту. Міфологія ритуальної гри активізує ситуацію приготування до зустрічі колядників, передану текстом:

*Ой, устань, устань, господароньку,
Побуди свою всю челядоньку.
Ой, хай же вона рано встає,
Світлі світлоньки позамітає,
Пшеничним хлібом позакладає,
Бо прийдуть до вас в річні гостоньки.
В річні гостоньки — колядниченьки [14].*

Компенсаційна пропозиція, передана гумористично: семантика сміху як заключного акту ритуалу, відповідає ігровій ситуації свята. Різні модуси його текстової реалізації не лише віддзеркалюють індивідуальну вдачу виконавця чи адресата, але й несуть відбиток національного характеру.

Одкривайте двері, накривайте столи,
Рефрен: *Святий вечор! /Повтор після коленого рядка/
Кладіть на столи з маком пероги,
З маком пероги, квартиру горілки.
Чи так, чи не так, ще й грошей п'ятак [4].*

Гумористично-жартівлива форма компенсаційної вимоги є виявом життєстверджуючого оптимізму і психо-поведінкового менталітету. Твори такого змісту могли звучати там, де їх сприймали, де цінувався доброзичливий гумор. Вербалізована вимога на зразок “з медом паляниці”, “ковбаси”, “п'ятака” обігрується в різних ситуаціях і локусах профанного простору. Крім практичного спрямування, такі колядки і щедрівки містять алюзії на традиційне творення хаосу, особливо у новорічну ніч. Нещедрим господарям робили різні збитки у світлиці, біля дому, в господарстві. Часто здійснювали хвіртки, ворота, замикали наглухо двері, затикали димарі. І донині

на селі побутує новорічний звичай красти щось у господарів, сусідів. Про новорічні крадіжки, пов'язані з Волинським краєм, згадує Степан Килимник [див. 18, 128]. Подібні звичаєві дії могли стати джерелотворчими у процесі виникнення жартівливих колядок, щедрівок. Аналогічні описаній ситуації на території Холмщини зафіксував Оскар Кольберг: якщо господар не почастивав чи не дав “коляди” (ритуальної їжі чи продуктів обдарування), то вони (полазники) самі з'їдали чи випивали щось підручне, а часом виносили з собою якийсь дріб'язок, у прямому трактуванні – викрадали. Подібні дотепи і жарти свідчать не лише про святково звеселяючу настроєвість, яка корелює з грою, але й про психологічний оптимізм, які разом з іншими чинниками складають менталітет етносу, що по-різному проявляється* у різдвяному фольклорі.

До складу родинно-господарських колядок входять тексти з мотивом толерантності. У соціалістичній культурології українців питання толерантності не порушувалось, не було об'єктом наукових студій, не зафіксоване жодним науковим джерелом. Зміст толерантності охоплює значення терпимості до чужих думок, вірувань, визнання права за людиною на власну думку і громадську позицію, природну схильність її до добра. Зміст толерантності пов'язується з онтологією моральності [20, 125]. Вона не виникає спонтанно і нікуди не дівається, а залежить від буденно-практичної свідомості, формується всередині спільноти і має різне проявлення.

Добрий вечір, пане господарє,

Чи ти спиш, чи не спиш.

Як ти спиш, хай буде сон з тобою,

А як не спиш, поговори зі мною.

Йде до тебе троє гостей, троє радостей:

Дрібний дощик, ясний місяць, золоте сонечко [11].

Повага до господаря, ненав'язливість гостя найперше взаємообумовлені атмосферою свята. Семантика толерантності у текстовій ситуації базується на опозиції “гість-господар” і спирається на віковічну культурну традицію, вироблену історично у непростих геокліматичних умовах. Як категорія духовності належить до загальнолюдських цінностей, що у контексті християнської моралі є домінуючим засобом звеличення особистості. Задана толерантність вимагає відповідного ставлення до власного “я”: “...як не спиш, поговори зі мною”. Міжособистісна взаємоповага “гостя-господаря” у святковому просторі екстраполює і на сферу сакрального Верху. Автохтонний політеїзм кодифікував шанобливе ставлення до природної космогонії, яке надовго залишилось в етнічній свідомості. Зреалізоване у звичаях і обрядах, воно відбилось і в колядках, зафіксувавши різнорівневі зв'язки.

* Ментальність проявляється в характері мислення народу, способі його дій, психологічних особливостях, світобаченні та поведінкових реакціях, культурі й віруваннях, традиціях і звичках людей // Грабовська І. Проблеми засад дослідження українського менталітету та національного характеру / І. Грабовська // Сучасність. – 1998. – № 5. – С. 58-70.

*Ой, ходили ми, та й не день, не два,
Рефрен: Щедрий вечір, добрий вечір! /Повтор після кожного рядка/
І шукали ми та й славного пана,
Та й славного пана, пана господаря.
А на його дворі — золотії гори,
Золотії гори, сади висаджено,
сади висаджено, пташок принаджено.
Пташок принаджено, ще й сиву зозулю,
Сивую зозулю, сивого сокола.
Десь узялися та й буйнії вітри,
Гілля поламали, пташок поганяли,
Пташок поганяли, ще й сиву зозулю.
Ой, зажурився та й сам пан господар,
Його господиня стала розважати:
- Як будемо жити, будем сад садити,
Будем сад садити, пташок принаджати,
Пташок принаджати, ще й сиву зозулю,
Сивую зозулю, сивого сокола [16].*

У колядці хвально-величального спрямування міфологема творення зреалізована антитетично: топосами садження саду-достатку, рівноцінному творенню, і відповідно – ламання як руйнування. Топос руйнування не замикає господарського буття-тривання, лише спричиняє мотив суму за втраченим. На допомогу приходить жіноча толерантність, проявлена терпимістю: “*як будемо жити...*”. Сповідуючи покірність обставинам, українська жінка намагалась завжди відшукати сенс життя, зіставляючи звершене і можливе, вивищуючи духовне над матеріальним. Досліджуючи сутність жінки, її місце і роль в культурі сімейних і суспільних взаємин Сімона де Бовуар стверджує: “Жінка завжди намагається радше зберегти, примирити, залагодити, ніж зруйнувати й збудувати знову” [1, 390]. Конструктивну позицію займає вона у текстовій кореляції “господар-господиня”. Ідеал подібних взаємин складає зміст родинно-господарської етики.

Семантична парадигма толерантності охоплює різні сфери, утворюючи зв’язки, які моделюють відповідну поведінку корелятив. Локалізовані у просторі дому, вони являють міжіндивідуальні взаємини, просторовані у спільноті і суспільстві – міжетнічні та міжсуспільні, протяжні по вертикалі – космічні або духовні. У процесі співбуття в толеруючих і толерованих формується певна позиція. У межах сім’ї вона проявляється любов’ю, взаємоповагою, терпимістю, байдужістю, егоїзмом, на інших просторових рівнях – виробленими взаєминами, дружніми, нейтральними чи антагоністичними стосунками. Але колядковий текст задає моральні норми ідеального буття, що відповідає життєстверджуючій космогонії, зорієнтованій на архетип небесної:

*-Чи є дома пан господар?
А ми знаєм, що він дома,
Сидить в хаті біля столу,
Держить ложку золотую,
Їсть кутицю солодкую.
Біля нього жінка його
Біля неї дитки її.
Сам господар, як виноград,
Його жінка, як калина,
Їхні дитки, як квіточки [15].*

У контексті новорічного міфу флористично естетизована картина сімейної ідилії постулює одвічне прагнення – життєвої гармонії. Метафоризована картина родинної ритуальної вечери, в якій господар, господиня і їх діти представлені символічними порівняннями – господар – “виноград”, господиня – “калина”, дітки – “квіточки” – зумовленими українською природою, підкреслюють гармонійний зв’язок ментальності українця із ландшафтом, його нерозривність із мікрокосмосом. Імператив гармонії, що витікає із прагнення повноти буття найперше охоплює сферу матеріального достатку. Градація новорічно-різдвяних побажань, виражена обрядовими текстами, містить цілу програму життєвої космогонії, яка базується на профанному практицизмі селянського буття.

*У нашого хазяїна золотії гори,
Золотії гори, високії дуби.
Дуби порубати, землю поорати,
Землю поорати, дочку віддавати.
Пива наварити, сина оженити [12].*

Нехитрі завдання, визначені селянським побутом, спрямовані на тривалість життя. Життєво-необхідні потреби, визначені ще Дж. Фрезером [див. 22, 307], є саме тим основним “вже” баченим (Р. Барт), що конститує колядкові тексти з відповідним змістом. Частково заміщені релігійними колядками, вони все-таки не вийшли з обігу. Віншувальний натуралізм селянського побуту, спрямований на продовження роду, зрозумілий і близький кожному господареві, лишається саме тим комунікативним кодом, що сприяє контактові між гостем і адресатом, підтримуючи постійне функціонування родинно-господарських текстів у селянському просторі.

Вербалізована колядковими текстами міфологема “творення” спрямовується на впорядкування життєвого простору у двох аспектах – матеріальному і духовному. Матеріальне творення охоплює господарський простір, творення природи, організацію родини як етнічного модусу буття, тяглість роду. Зміст духовної космогонії, яку переховують колядкові тексти, складає сакралізація праці, її виконавців, взаємну толеранцію як у родинній, так і соціальній сферах, гостинність, гармонізацію міжособистісних взаємин.

Джерела:

1. Бовуар де Сімона. Друга стаття / Сімона де Бовуар ; Переклад з французької Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко: В 2 т. – Т. 1. – К. : Основи, 1994. – 390 с.
2. Гейзінга Й. Homo ludens / Й. Гейзінга. – К. : Основи, 1994. – 250 с.
3. Дей О. Величальні пісні українського народу / О. Дей // Колядки та щедрівки: Зимова обрядова поезія трудового року. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 9-40.
4. Записано від Андрійчук Зінаїди Давидівни 1942 р. н. в с. Яблунне Сарненського р-ну на Рівненщині // Рукописні фонди фольклорних матеріалів РДГУ.
5. Записано від Басюк Марії Кузьмівни 1923 р. н. у с. Смордва Млинівського р-ну на Рівненщині // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 179. Арк. 26.
6. Записано від Бондар Олени Гнатівни 1905 р. н. в с. Стара Мощаниця Здолбунівського р-ну на Рівненщині // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 96. Арк. 12.
7. Записано від Васильєвої Євгенії Євтухівни 1930 р. н. у с. Глажева Костопільського р-ну на Рівненщині // Рукописні фонди фольклорних матеріалів РДГУ.
8. Записано від Добровольського Андрія Андрійовича в с. Пирятин Дубенського р-ну на Рівненщині. Запис автора.
9. Записано від Загорської Лідії Арсенівни 1930 р. н. в с. Смордва Демидівського р-ну на Рівненщині. Запис автора.
10. Записано від Катрій Юліани Андріївни 1932 р. н. у с. Стидин Костопільського р-ну на Рівненщині // Рукописні фонди фольклорних матеріалів РДГУ.
11. Записано від Петрова Андрія Андрійовича 1921 р. н. в с. Стовпин Корецького р-ну на Рівненщині // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 35. Арк. 6.
12. Записано від Плясецької Уляни Юхимівни 1902 р. н. у с. Калинівка Корецького р-ну на Рівненщині // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 148. Арк. 19.
13. Записано від Самчук Лариси Григорівни 1907 р. н. с. Устенське-2 Здолбунівського р-ну на Рівненщині // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 304. Арк. 2.
14. Записано від Терешук Дарії Петрівни 1911 р. н. в с. Олеськ Любомльського р-ну Волинської обл. // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 73. Арк. 11.
15. Записано від Харчук Анастасії Гнатівни 1925 р. н. в с. В. Любаша Костопільського р-ну на Рівненщині // Рукописні фонди фольклорних матеріалів РДГУ.
16. Записано від Яковчук Надія Антонівна 1920 р. н. с. Синів Гощанського р-ну на Рівненщині // ДАРО. Фонд Р 660. Опис 2. Од. зб. 13. Арк. 5.

17. Элиаде М. Космос и история / М. Элиаде. — М. : Прогресс, 1987. — 311 с.
18. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. У 6 т. 3 кн. / С. Килимник — К. : Обереги, 1994. — Кн. 1., Т. 1-2. — 400 с.
19. Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. — Нью-Йорк : Накладом української книгарні, 1953. — 307 с.
20. Терещенко Ю. Багатство, що не знає інфляції / Ю. Терещенко // Віче. — 1993. — № 5. — С.123-129.
21. Федоров Н. Сочинения / Н. Федоров ; Под общей ред. А. Гулыги. — М. : Мысль, 1982. — 711 с.
22. Фрезер Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Дж. Фрезер. — М. : Политиздат, 1980. — 831 с.
23. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В Янів. — Мюнхен : Український вільний університет, 1993. — 217 с.
24. Kisilewska A. Kolędy pogranicza polsko-ukraińskiego / A. Kisilewska. — Kraków: Ossolineum, 1972. — 317 s.
25. Kolędownie na Lubelszczyźnie / Pod red. J. Bartmińskiego i Cz. Gemasa. — Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1986. — 395 s.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ЕСТЕТИЧНІ ФРЕЙМИ ЛІТЕРАТУРИ

Поліщук Ярослав. Кінематографічна тропіка у творчості Михайла Коцюбинського.....	4
Антипчук Надія. Перлини духовності на сторінках журналу „Молода Україна” Олени Пчілки	15
Миненко Юрій. Християнська символіка української геральдичної поезії епохи бароко	25
Останко Юлія. Художні прийоми відображення психології персонажів у новелістиці Василя Стефаника	36

РОЗДІЛ II. ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ

Томчук Любов. “Краса в істині”: жіноча місія в культурі	46
Крупка Мирослава. Родинні конфлікти як характерна риса посттоталітарного буття (на прикладі творчості Євгенії Кононенко та Людмили Таран)	52
Кирильчук Олександр. Український історичний роман 1940-1950-х років у контексті ідеологічних пошуків соцреалізму	61
Назарук Вікторія. Гуманістичні концепції Даміана Наливайка у контексті барокової естетики	71

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПОЕТИКИ

Тхорук Раїса. Опозиція місто/село у драмах Марка Кропивницького	79
Чиж Наталія. Осмислення смерті у “Щоденнику” Аркадія Любченка ...	88
Хомеча Наталія. Еней на межі ХХ – ХХІ століть: Іван Котляревський та Юрій Андрухович	93
Криловець Роман. Філософська поезія Василя Стуса (на матеріалі збірки “Зимові дерева”)	107
Ярошенко Роман. Літературно-методологічний аналіз розвитку жанру псалма на грані Старого та Нового Завітів	114

РОЗДІЛ IV. ЕСТЕТИЧНА СИСТЕМА ТА РЕЦЕПЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Гон Мойсей. Творчість Шолома-Алейхема: українська модель рецепції (1920 – 1930 роки)	123
Бестюк Ірина. Рецепція творчості Михайла Коцюбинського в літературі 20-х років ХХ століття (на прикладі новели “Тіні нетлінні” Михайла Івченка)	132
Кир’янчук Богдан. Герменевтичні концепції Габріеля Марселя	143
Годунок Зоряна. Категорії автора та реципієнта в герменевтичному тлумаченні (на прикладі художньої прози Миколи Хвильового)	154
Хмель Віра. Семантичні коди міфологеми творення в українських колядках і щедрівках	163
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	175

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

*Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету*

Випуск XIX

Упорядкування
та наукове редагування
*Ярослав ПОЛІЩУК
Олександр КИРИЛЬЧУК*

Комп'ютерна верстка та макет
Олександр КИРИЛЬЧУК

Відповідальний за випуск
Ярослав ПОЛІЩУК

Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. XIX / Ред. кол. Я.О. Поліщук [та ін.]. – Рівне: РДГУ, 2010. – 178 с.

**ББК 83
Л 43
8**

Підписано до друку 21.10.2010 р.
Формат 60x84. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 11,3. Наклад 300 прим. Зам. № 33/1.